

ONBEKEND MAAKT ONBEMIND

AFSTAND TUSSEN ONDERWIJS EN JEUGDHULPVERLENING MAAKT SAMENWERKEN LASTIG

In de praktijk blijkt samenwerking tussen professionals uit het onderwijs en de jeugdhulp niet eenvoudig. Cultuurverschillen en negatieve denkbeelden over elkaar spelen hierbij een belangrijke rol. Voor een betere samenhang in de hulp aan jongeren is daarom meer nodig dan de recente veranderingen in structuur en organisatie. Volgens de Onderwijsraad, waar beide auteurs aan verbonden zijn, is een gezamenlijke visie op de schoolloopbaan belangrijk, naast gezamenlijke deskundigheidsbevordering én meer contact tussen leraar en hulpverlener.

REGINA STOUTJESDIJK EN KARIN WESTERBEEK

De meeste jongeren kunnen op school meekomen zonder extra ondersteuning. Een deel van hen heeft echter specifieke onderwijsbehoeften waarvoor aanvullende begeleiding nodig is. Afhankelijk van de aard en ernst van de problematiek kunnen het regulier onderwijs of het (voortgezet) speciaal onderwijs deze begeleiding bieden. In 2012 kregen ongeveer 280.000 jongeren (11 procent van alle jongeren) in de leeftijd van 4 tot 18 jaar een vorm van lichte of zware onderwijsondersteuning (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2013). Daarnaast zijn er jongeren en ouders die ondersteuning nodig hebben in de gezinssituatie, omdat sprake is van opgroei- en opvoedproblemen. Hierin voorziet de jeugdhulpverlening. In 2012 maakten ongeveer 350.000 jongeren (10 procent van alle jongeren) van 0 tot 17 jaar gebruik van enige vorm van jeugdhulp (Denktank Transformatie Jeugdstelsel, 2014).

Soms is hulp vanuit onderwijs én jeugdhulpverlening nodig, omdat zich zowel op school als thuis problemen voordoen. Uit onderzoek blijkt dat dit bij ongeveer 20 procent van de jongeren met een hulpvraag het geval is (Peeters-Weem & Bouman, 2013). Zie bijvoorbeeld de casus van Wesley in box 1. Om bij deze groep de beste resultaten te bereiken, is het van groot belang dat het onderwijs en de jeugdhulpverlening met elkaar samenwerken én dat er samenhang is in de begeleiding.

CULTUURVERSCHILLEN

Deze samenwerking tussen beide soorten professionals is niet vanzelfsprekend, ook niet na jarenlange oproepen en initiatieven vanuit de overheid om de verbinding tussen beide werelden te versterken. De meest recente ontwikkelingen op dit gebied waren de komst van Passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg. Beide stelselwijzigingen beogen nadrukkelijk de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening te stimuleren. De Onderwijsraad verwacht echter dat veranderingen in de structuur en organisatie van onderwijs en jeugdhulp niet genoeg zijn om dit voor elkaar te krijgen. Er spelen namelijk ook cultuurverschillen tussen beide domeinen die daarmee niet worden overbrugd.

De *Wet Passend onderwijs* is op 1 augustus 2014 ingegaan. Hiermee is de organisatie van het stelsel van onderwijsondersteuning veranderd. Meer leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte zouden daarvoor naar het regulier onderwijs kunnen gaan. Schoolbesturen hebben met het terugtreden van de centrale overheid een zorgplicht gekregen. Dit houdt in dat zij verantwoordelijk zijn voor het bieden van passende ondersteuning aan elke leerling. Deze ondersteuning kan geboden worden binnen de school van aanmelding, maar ook binnen een andere reguliere school of een school voor (voortgezet) speciaal onderwijs. Om

BOX 1: Wesley: inzet van vele partijen

Wesley is een jongen van 8 jaar met een getroebleerde voorgeschiedenis. Hij heeft fors huiselijk geweld meegemaakt en groeit vanaf zijn derde op in diverse pleeggezinnen. Momenteel woont hij weer bij zijn moeder en broertje. Een aantal jaren geleden is hij vanuit het regulier basisonderwijs overgestapt naar een school voor speciaal onderwijs voor kinderen met gedragsproblemen. Jeugdzorg heeft daarin een bemiddelende rol gespeeld. Een betrokken gezinsvoogd heeft de leerling destijds aangemeld.

Wesley is erg gebaat bij een veilige en rustige leeromgeving waarin structuur geboden wordt. Om ervoor te zorgen dat Wesley op school kan blijven, is de inzet van veel partijen nodig. Vanuit school is er betrokkenheid van de maatschappelijk werkster, de intern begeleider (voor didactische afstemming in de klas) en de gedragswetenschapper. Ook is Stichting Huiselijk Geweld betrokken bij Wesley.

Omdat de problematiek complex is en omdat de speciaal onderwijs-school meende niet voldoende aanbod en een-op-eenbegeleiding in huis te hebben, komt er met AWBZ-geld ook nog zes uur individuele begeleiding op school. Ook wordt voor één jaar GGD-zorg toegekend. Hiermee kunnen wekelijks ruim 16 uren individuele begeleiding worden toegekend, begeleiding in de groep en kortdurend verblijf (1 etmaal per week). Daarnaast krijgt Wesley hulp vanuit het persoonsgebonden budget.

Bron: De Ambelt, speciale school voor cluster 4-onderwijs (geanonimiseerde casus).

aan de zorgplicht te kunnen voldoen en op regionaal niveau voldoende ondersteuningsaanbod te kunnen realiseren, zijn regionale samenwerkingsverbanden opgericht. Deze samenwerkingsverbanden bestaan uit de besturen van reguliere scholen en van scholen voor speciaal onderwijs (cluster 3 en 4).

WESLEY HEEFT BAAT BIJ RUSTIGE LEEROMGEVING

Met de transitie van de jeugdzorg zijn niet langer de provincies, maar de gemeenten wettelijk verantwoordelijk voor alle vormen van jeugdhulp. De gemeente had al taken op het gebied van jeugdgezondheidszorg, preventief jeugdbeleid en lichte ambulante hulpverlening. Daar is nu ook de verantwoordelijkheid bij gekomen voor voorzieningen zoals de provinciale jeugdzorg, de gesloten jeugdzorg, de geestelijke gezondheidszorg voor de jeugd (ook in het kader van jeugdstrafrecht), de zorg voor verstandelijk gehandicapte jongeren, begeleiding en verzorging, jeugdbescherming en jeugdreclassering. Jongeren hebben nu niet meer het recht op jeugdhulpverlening, maar gemeenten hebben de plicht passende jeugdhulpverlening aan te bieden.

Passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg hebben ieder hun eigen doelen. Maar ze hebben ook een gezamenlijk doel, namelijk de ondersteuning en hulp rondom jongeren meer in samenhang organiseren

en uitvoeren. De overheid biedt daarom meer ruimte voor maatwerk en variatie op regionaal en lokaal niveau. Dit betekent voor het onderwijs en voor de jeugdhulpverlening dat er niet alleen nieuwe mogelijkheden ontstaan om passende ondersteuning en zorg te bieden binnen het eigen domein, maar ook dat er meer en betere vormen van samenwerking tussen de domeinen mogelijk zijn.

SUCCEES OP SCHOOL IS BESCHERMENDE FACTOR

De aandacht voor het bevorderen van de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening bestaat al een tijd. In een rapport van de commissie Wiarda uit 1971 werd al opgemerkt dat de samenwerking tussen jeugdzorginstellingen verbetering behoeft. De commissie pleitte voor het regionaliseren van de zorg en het bieden van hulpverlening dicht bij huis. De werkgroepen die naar aanleiding van dit rapport werden ingesteld, kwamen onder andere met het idee dat de school de 'vindplaats voor jeugdhulpverlening' zou moeten zijn. Sindsdien groeide de aandacht voor samenwerking met het onderwijs. De overheid heeft daartoe allerlei initiatieven genomen. Te denken valt aan de *Wet op de jeugdhulpverlening* (1989), de invoering van RMC's (regionale meld- en coördinatiepunten, 1994), *Operatie Jong* (2003) en de Bureaus Jeugdzorg als wettelijke toegangspoort tot de gehele jeugdzorg (2005). Deze initiatieven gingen samen met oproepen aan het onderwijs en de jeugdhulpverlening om te werken aan een betere aansluiting en meer samenhang tussen beide domeinen.

Ook nu weer zijn er nieuwe maatregelen, in het kader van Passend onderwijs en de transitie van de jeugdzorg. Die zijn onverminderd nodig, want de samenwerking laat nog steeds te wensen over. Zowel professionals uit het onderwijs als de jeugdhulpverlening zijn vaak niet goed op de hoogte van de verschillende vormen van ondersteuning en begeleiding van één en dezelfde jongere. Daarnaast komt het nog te weinig voor dat een omgevingsnabije aanpak wordt overwogen of geboden. Het principe van de school als vindplaats is inmiddels wel gemeengoed. Maar in de praktijk betekent dit dikwijls dat men de jongeren met psychosociale problemen wil identificeren, om vervolgens buiten de school de hulpverlening op te starten. Jongeren kunnen daardoor onnodig van school worden gehaald, in een andere omgeving geplaatst of thuis komen te zitten door een gebrek aan een passend onderwijs-zorgaanbod. Het onderwijs en het zorgen voor een ononderbroken schoolloopbaan krijgen nog zelden een prominente plaats in de begeleiding vanuit de jeugdhulpverlening. En dat terwijl de school een van de belangrijkste ontwikkelingsomgevingen is voor een jongere, en schoolsucces een belangrijke beschermende factor vormt bij het voorkomen van maatschappelijke uitval (Oreopoulos & Salvanes, 2011).

SCHOOL WEET JEUGDHULPVERLENING NIET GOED TE BEREIKEN

Een knelpunt in de samenwerking is dat er letterlijk afstand tussen scholen en instanties voor jeugdhulp-

verlening blijft bestaan. Daarbij lijken vooral de scholen problemen te ervaren met bereikbaarheid en met de onderlinge communicatie. Uit onderzoek blijkt dat scholen de structuur van de jeugdzorg onoverzichtelijk vinden en de lange wachttijden en tijdrovende procedures als een belemmerende factor zien voor de tijdige inzet van hulp (Smeets & Wester, 2009). Daarnaast ervaren scholen de terugkoppeling vanuit de jeugdhulpverlening als onvoldoende, in het bijzonder vanuit de Jeugd-ggz. Deze knelpunten spelen zelfs bij constructies waarin onderwijs en jeugdzorg elkaar structureel tegenkomen, bijvoorbeeld in de zorg- en adviesteams (ZAT) die aan de scholen verbonden zijn. In een ZAT wordt multidisciplinair samengewerkt om scholen te adviseren over individuele leerlingen die extra zorg nodig hebben. Maar ook hier geldt dat de onderwijspraktijk vaak vindt dat hulp te traag op gang komt en dat er geen systematische terugkoppeling is naar de school. Een deel van de ZAT's ervaart zelf ook problemen bij de doorverwijzing van jongeren naar de jeugdhulpverlening. Het gaat dan in het bijzonder om de lange wachttijden, de slechte bereikbaarheid (zowel voor het ZAT als voor de jeugdige), gebrekkige samenwerking en onbekendheid met het geïndiceerde jeugdzorgaanbod (Nederlands Jeugdinstituut, 2008; Steketee e.a., 2009). Het laatste punt is met name aan de orde als Bureau Jeugdzorg niet vertegenwoordigd is in het ZAT.

INITIATIEVEN OM JEUGDHULP DICHTER BIJ SCHOOL TE BRENGEN

Om de bereikbaarheid en toegankelijkheid te vergroten, en daarmee de letterlijke afstand tussen onderwijs en jeugdhulpverlening te verkleinen, organiseren andere landen de jeugdhulpverlening meer in en om de school. Internationale voorbeelden laten zien dat in landen waar onderwijs en jeugdhulpverlening al verdergaand samenwerken, de jeugdhulp deel uitmaakt van de ondersteuningsstructuur in de school. De samenhangende aanpak kan daarmee directer doorwerken in de dagelijkse onderwijspraktijk; door de kortere lijnen kan men bovendien al vroeg de noodzakelijke begeleiding bieden. In Denemarken is bijvoorbeeld op school vaak een zorgcentrum gevestigd.

IN DENEMARKEN ZIT ZORGCENTRUM VAAK IN DE SCHOOL

Daar zijn de maatschappelijk werker, de schoolpsycholoog, de leerlingbegeleiders en de zogenoemde 'inclusiedocenten' werkzaam. Zij vormen een team dat handelingsgerichte ondersteuning biedt aan docenten met vragen over kinderen. Daarnaast is de maatschappelijk werker op school beschikbaar voor ouders die te maken hebben met problemen die niet gerelateerd zijn

BOX 2: Nederlandse voorbeelden van verdergaande integratie van jeugdhulpverlening in het onderwijs

iClass – Scalacollege in Alphen a/d Rijn

In de onderbouw van het Scala College kunnen leerlingen met een indicatie voor extra onderwijsondersteuning, bijvoorbeeld als gevolg van AD(H)D, autisme, slechthorendheid of chronische vermoeidheidsproblemen, gebruikmaken van de speciale voorziening iClass. De 'i' in iClass staat voor een individuele benadering, waarbij afspraken op maat worden vastgelegd in een persoonlijk onderwijsplan. Het aanbod in de iClass bestaat uit coaching op leer- en gedragsdoelen, vergroting van zelfkennis, zelfbewustzijn en zelfvertrouwen, de mogelijkheid tot een rustige pauzeruimte of het nemen van een time-out, en laagdrempelig contact met het zorgteam.

De begeleiding vindt voornamelijk buiten de lessen plaats. Passend-onderwijsbegeleiders zijn vanuit het speciaal onderwijs of de jeugdhulpverlening bij de school betrokken om deelnemende leerlingen en interne begeleiders in de iClass te ondersteunen. Het is de bedoeling dat in de toekomst ook sociale vaardigheidstrainingen, weerbaarheidstrainingen, concentratietrainingen en psycho-educatie aangeboden wordt.

School als werkplaats – Friesland College

Docenten/coaches van het Friesland College werken onder de naam School als Werkplaats nauw samen met hulpverleners van diverse jeugdhulporganisaties. Daardoor kan de aansluiting tussen school en hulpverlening verbeteren en kunnen problemen eerder en beter gesignaleerd worden. De coach bewaakt de schoolloopbaan van de desbetreffende jongere. Als het nodig is kan hij de SAW-begeleider inschakelen. Deze begeleiders werken permanent binnen de school en lopen mee in het dagelijks bedrijf. Ze leggen de verbinding tussen opleiding en benodigde ondersteuning. De SAW-begeleiders worden overigens niet gezien als onderdeel van het docententeam.

Om dit project te kunnen realiseren, werkt het Friesland College nauw samen met de provincie Friesland, de gemeente Leeuwarden en zorgverzekeraar De Friesland. Door School als Werkplaats is het aantal voortijdige schoolverlaters teruggedrongen en daarnaast is het schoolverzuim aanzienlijk gedaald.

aan school. Niet alleen zitten onderwijs en jeugdhulp daarmee onder één dak, maar ook bepalen ze samen de pedagogische visie van de school. Regelmatig zet men programma's in die gericht zijn op het bevorderen van positief gedrag en op een veilig en zorgzaam schoolklimaat, zoals *positive behavior support*) (Deen e.a., 2014).

Uit een rondgang langs een aantal samenwerkingsverbanden Passend onderwijs, is eveneens gebleken dat samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening meer kans van slagen heeft als de jeugdhulpverlening betrokken is bij het versterken van de basisvoorzieningen voor ondersteuning binnen de school en het samenwerkingsverband (Deen e.a., 2014). In Nederland zijn de eerste initiatieven hiertoe gestart in de voorloper-regio's en de grote steden. De effecten zijn tot nu toe positief (Stuurgroep pilot Zorgteam+, 2013). Vaak wordt overigens de oude structuur van het ZAT losgelaten en experimenteert men met andere soorten zorgteams. In Box 2 zijn daarvan een aantal voorbeelden te lezen.

BEPERKTE VERBINDING TUSSEN TWEE WERELDEN

Behalve een letterlijke afstand, bestaat er ook een figuurlijke afstand tussen onderwijs en jeugdhulpverlening. Een belangrijke voorwaarde voor betere samenwerking is verbondenheid tussen de partijen. Samenwerkingsrelaties met een sterke onderlinge verbondenheid kenmerken zich onder meer door wederzijds respect en vertrouwen, een open manier van communiceren en gedeeld probleemeigenaarschap. Deze kenmerken zijn nog zeldzaam in de relatie tussen het onderwijs en de jeugdhulpverlening.

Allereerst lijken onderwijs en jeugdhulpverlening de eigen autonomie te beschermen.

ONDERWIJS EN JEUGDHULP BESCHERMEN EIGEN AUTONOMIE

Beide domeinen willen zo veel mogelijk zaken zelf regelen en kijken pas in specifieke gevallen of in een later stadium naar voorzieningen van externe partijen. Het is daardoor lastig een netwerk te vormen tussen betrokkenen uit het onderwijs en de jeugdhulpverlening. De jeugdzorg staat bekend als een sector die beperkt (structurele) relaties aangaat met nabije sectoren. Hulpverleningsinstellingen nemen het onderwijs te weinig serieus, en zien het onderwijs niet direct als professionele samenwerkingspartner en als een laagdrempelige toegang tot zorg. Andersom is het veelzeggend dat de koploperregio's voor passend onderwijs bij het oprichten van één loket voor onderwijs en jeugdzorg, ervoor hebben gekozen een eigen systeem binnen het onderwijs op te zetten, los van de jeugdzorg en van het Centrum voor Jeugd en Gezin (Ledoux, 2012). Scholen zijn niet altijd geneigd de professionaliteit van de hulpverleningsinstellingen te (h)erkennen en in te zetten. Daardoor kunnen probleemsituaties – veelal vanuit de beste bedoelingen én betrokkenheid – te lang binnen het onderwijs blijven (Nederlands Jeugdinstuut, 2008).

Ten tweede komen verbindingen tussen de onderwijs- en jeugdhulpverleningspraktijk weliswaar tot stand, maar vragen ze voortdurend aandacht en onderhoud. Een concrete verbinding betekent namelijk nog niet dat ook sprake is van wederzijds respect en vertrouwen en een open communicatie. Uit onderzoek naar de samenwerking tussen onderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg blijkt bijvoorbeeld dat, ondanks jarenlange contacten en samenwerking, betrokken partijen vaak niet goed op de hoogte zijn van elkaars werkwijze en de dilemma's waarmee de ander bij de taakuitvoering wordt geconfronteerd (Smeets, 2007). Leraren zijn bijvoorbeeld gewend om informatie over hun leerlingen uit te wisselen met meerdere personen, terwijl hulpverleners zich juist laten leiden door de vertrouwelijkheid van de informatie over hun cliënten (Johnston, 1990). Dit kan bijvoorbeeld leiden tot een beperkte terugkoppeling aan de school, wat de scholen

soms weer interpreteren als onwil. Onbekendheid kan dan ook zorgen voor onbegrip en voor onrealistische verwachtingen van wat partijen voor elkaar kunnen betekenen.

Ten derde spreken onderwijs- en jeugdhulpprofessionals elk een andere taal.

DE VERSCHILLENDE PROFESSIONALS SPREKEN EEN ANDERE TAAL

Dit komt door verschillen in professionele achtergrond, denkwijze en referentiekader. De taal die leraren gebruiken om kinderen te beschrijven, komt voort uit hun ervaringen met kinderen die aan de normen van een 'normale' ontwikkeling voldoen. Medewerkers uit de geestelijke gezondheidszorg hebben juist een referentiekader dat gebaseerd is op kinderen die niet aan deze ontwikkelingsnormen voldoen (Johnston, 1990). De beleving waarom iets moet gebeuren, kan door de verschillen in taal dan ook uiteenlopen.

De onbekendheid met elkaars werkwijze en de verschillen in benadering kunnen vooroordelen en negatieve beeldvorming in de hand werken. Zo zou de jeugdzorg volgens het onderwijs voornamelijk gericht zijn op het gezin en de omgeving waarin een kind zich ontwikkelt, en de oplossing voor problemen meer in processen zoeken die verder van de onderwijspraktijk afstaan. Daarentegen zouden scholen – volgens de jeugdzorg – overwegend gericht zijn op het individuele kind en kant-en-klare oplossingen voor in de klas wensen (Bosdriesz e.a., 2007). Ook zouden scholen te weinig verdraagzaam zijn ten opzichte van afwijkend gedrag. Al met al zijn professionals in het onderwijs en de jeugdhulpverlening door de bestaande cultuurverschillen niet goed op elkaar ingespeeld, wat een vruchtbare samenwerking belemmert.

We geven een voorbeeld uit de praktijk. Een leraar van een basisschool weet dat een van zijn leerlingen thuis hulp van de Jeugd-ggz krijgt. De problemen die thuis spelen, werken door in de klas, merkt de leraar. Hij neemt contact op met de betreffende gezinsbegeleider voor overleg, onder meer over de aanpak van de problemen op school. De leraar geeft uitgebreide informatie over de situatie, maar krijgt een beperkte terugkoppeling. Bovendien geeft deze informatie onvoldoende aanknopingspunten voor zijn handelen in de klas. Het gevolg is dat een integrale aanpak niet tot stand komt en de leraar het gevoel krijgt dat de gezinsbegeleider onwillig is om te helpen.

HOE DE VERBINDING TE VERSTERKEN?

Onderwijs en jeugdhulpverlening krijgen, door Passend onderwijs en de transitie jeugdzorg, veel meer dan voorheen, met elkaar te maken. Ze hebben een gezamenlijke maatschappelijke opdracht gekregen. Om deze opdracht op een goede manier te kunnen

vervullen, is verbetering van de samenwerking nodig. En om die samenwerking tussen de professionals te bevorderen, zal niet alleen de letterlijke afstand, maar ook de figuurlijke afstand moeten worden overbrugd. Daar zijn gerichte maatregelen voor nodig, want samenwerking is nog geen realiteit met veranderingen in de stelsels van onderwijs en jeugdhulp, en met betere toegankelijkheid van jeugdhulpverlening voor het onderwijs. Een belangrijke andere voorwaarde voor samenwerking is een sterkere verbinding en relatie tussen beide terreinen. Volgens de Onderwijsraad vergt dit een verandering van denkbeelden, attitudes en gedrag (Onderwijsraad, 2014).

Deze verandering begint bij het ontwikkelen van een gedeelde visie. De Onderwijsraad meent dat het uitgangspunt van die visie het waarborgen van een ongestoorde schoolloopbaan zou moeten zijn. School speelt immers een grote rol in het normale leven en de ontwikkeling van jongeren. Dit geldt voor alle jongeren, maar nog sterker voor hen die problemen hebben. De school biedt rust, structuur, veiligheid en een plek om leeftijdgenoten te ontmoeten. Een succesvolle schoolloopbaan biedt daarnaast de beste toekomstperspectieven. Het is dan ook uitermate belangrijk dat onderwijs zo veel mogelijk doorgang kan vinden, dat jongeren zoveel mogelijk van het onderwijs kunnen profiteren en dat de benodigde ondersteuning zoveel mogelijk in de vertrouwde omgeving van de eigen

school geboden kan worden. Dat betekent niet dat de schoolgang van het kind altijd voorrang moet krijgen. Soms kan van een ononderbroken schoolloopbaan geen sprake zijn, bijvoorbeeld wanneer een time-out nodig is of de veiligheid van de jongere in het geding is. De focus op de schoolloopbaan van de jongere betekent in die gevallen wel dat onderwijs en jeugdhulpverlening gezamenlijk aansturen op een zo spoedig mogelijke hervatting van school. Het 'schoolloopbaandenken' kan zo zorgen voor een gemeenschappelijk kader van waaruit onderwijs en jeugdhulpverlening samen komen tot een integraal onderwijszorgaanbod (Onderwijsraad, 2014).

Naast het ontwikkelen van een gedeelde visie zijn andere maatregelen nodig om veranderingen in denkbeelden, attitudes en gedrag binnen beide domeinen te stimuleren. Deze zullen wij hier nu verder toelichten.

STIMULEER GEZAMENLIJKE DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING

Om de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening te bevorderen en vooroordelen weg te nemen, pleit de Onderwijsraad voor het stimuleren en ontwikkelen van gezamenlijke deskundigheidsbevordering van onderwijs- en jeugdhulpprofessionals. Dit kan op landelijk niveau gebeuren, maar zeker ook op regionaal niveau (tussen samenwerkingsverbanden Passend onderwijs en gemeenten). Het samen

BOX 3: Een CAF in een onderwijssituatie

De schoolprestaties van Nina gaan almaar verder achteruit en ze komt steeds onregelmatiger op school. Daarnaast lijkt het alsof zij een laag zelfbeeld heeft en weinig vriendjes. Haar leraar is het verder opgevalen dat haar ouders haar vaak erg laat komen ophalen van school. De ouders geven hiervoor een onbevredigende verklaring. De leraar voelt de noodzaak om de situatie verder te onderzoeken en zo Nina beter te kunnen helpen. Daartoe wordt een consult met de zorgcoördinator van de school afgesproken. De zorgcoördinator vult samen met de ouders een CAF in. Hieruit volgt een aanpak om de schoolprestaties van Nina te verbeteren. Daarnaast wordt nu duidelijk dat de ouders opvoedproblemen en relatieproblemen ervaren. De ouders gaan akkoord met voorstellen om in het gezin andere vormen van hulp te accepteren. Met behulp van het CAF wordt de jeugdhulpverlening ingeschakeld om het gezin te begeleiden én Nina aanvullende individuele begeleiding te bieden.

Bron: <https://www.education.gov.uk/consultations/downloadableDocs/ACFA006.pdf>.

volgen van bij- en nascholing kan begrip voor elkaars werkwijzen helpen vergroten en cultuurverschillen helpen overbruggen. Ook ondersteunt deze aanpak het delen van kennis en het voeren van visiegesprekken op een inhoudelijk niveau. Onderwijs- en jeugdhulpprofessionals in Denemarken volgen bijvoorbeeld vaak samen na- en bijscholing over het hanteren van een eenduidige werkhouding en methode (Deen e.a., 2014). In Nederland zijn, bijvoorbeeld in Amsterdam en Tilburg, goede ervaringen opgedaan met het samen volgen van trainingen door leraren en personeel van kinderopvang en peuterspeelzalen. Ook daar had gezamenlijke scholing als start van een samenwerkingstraject een positief effect op het ontstaan van begrip en een gezamenlijke taal.

Om de effectiviteit van gezamenlijke scholing te vergroten, is het belangrijk om aan te sluiten bij problemen die onderwijs- en jeugdhulpprofessionals in de dagelijkse praktijk ondervinden. Aan de hand van betekenisvolle casus kunnen deelnemers bijvoorbeeld samen zoeken naar een geschikte aanpak voor een leerling. Zo leren ze elkaars manier van denken, procedures, criteria en oplossingsstrategieën kennen. Het is daarbij belangrijk dat de betrokkenen verantwoording afleggen over hun keuzes door hun professionele overwegingen bespreekbaar te maken. Dit houdt in dat zij niet alleen het *wat* (probleemformulering) en *hoe* (aanpak) met elkaar bespreken, maar ook het *waartoe*, *waarom* en *van waaruit*.

MAAK GEBRUIK VAN EENZELFDE SAMENWERKINGSINSTRUMENT

Om samenwerking in de praktijk te bevorderen en te ondersteunen, beveelt de Onderwijsraad verder aan om een samenwerkingsinstrument te gebruiken. Een dergelijk instrument biedt zowel onderwijsprofessionals als jeugdhulpprofessionals een mogelijkheid om vroegtijdig een hulpvraag te signaleren, begeleidingstrajecten in gezamenlijkheid te evalueren en een gezamenlijke taal te introduceren.

Als voorbeeld kan het CAF-formulier dienen (*Common Assessment Framework*) dat alle gemeenten in Engeland gebruiken voor alle voorzieningen in de jeugdsector (CWDC, 2009). Het formulier wordt gebruikt om de zorgvraag te bepalen, situaties te analyseren, een samenhangend aanbod te bieden en zorg te evalueren (Deen e.a., 2014). Er is een standaardformulier ontwikkeld op nationaal niveau. De gemeenten moeten de belangrijkste onderdelen van dit formulier gebruiken, maar kunnen verder hun eigen formulier ontwikkelen. Veel gemeenten hebben inmiddels ook een digitaal CAF-formulier.

Met dit formulier en het bijbehorende proces komt de verantwoordelijkheid om problemen te signaleren en aan te pakken bij iedereen in de jeugdketen te liggen, en vooral bij de professionals in de algemene voorzieningen. Het ondersteunt het werken en denken in een zorgcontinuüm en het plaatst een keten van zorg om het kind en gezin heen, in plaats van een keten van doorverwijzing (Deen, e.a., 2014). Het doel is om onnodige doorverwijzingen naar zwaardere hulpverlening te voorkomen, door sneller adequate hulp aan kind en gezin te bieden. Als een professional signaleert dat er problemen zijn met een kind, wordt dit eerst in het eigen team besproken. In deze bespreking gaan de betrokkenen na of er al een CAF van dit kind of gezin bestaat, want daarmee ligt er een basis voor alle verdere screening en diagnostiek. Een CAF leidt in bijna alle gevallen tot actie en multidisciplinaire samenwerking. De manier waarop actie wordt ondernomen en de mate van multidisciplinaire samenwerking hangen af van de zwaarte van de hulpvraag. CAF is de 'trigger' voor integrale samenwerking of – en dit wordt in veel gemeenten in Engeland gebruikt – een bijeenkomst van een *Team around the Child* (TAC). Zie box 3 voor een voorbeeld vanuit de onderwijssituatie.

De Onderwijsraad pleit ervoor om ook in Nederlands een samenwerkingsinstrument als het CAF te gebruiken. Hiervoor zou het ontwikkelingsperspectief als basis kunnen dienen en uitgebreid kunnen worden met aan hulpverlening gerelateerde onderdelen. Momenteel stellen scholen al het ontwikkelingsperspectief op voor leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte en speelt dit perspectief een centrale rol bij het planmatig handelen in het primair en voortgezet onderwijs. Het is doelgericht en laat zien waar de school naartoe werkt met het onderwijs aan deze leerlingen. Daarbij worden belemmerende en bevorderende factoren in kaart gebracht die van invloed zijn op het onderwijs aan de leerling. Het gaat hier om kindgebonden factoren en contextfactoren die het onderwijsproces kunnen beïnvloeden en die (mede) bepalen of een leerling een bepaalde uitstroombestemming kan bereiken. Bevorderende factoren zijn bijvoorbeeld motivatie, doorzettingsvermogen en een stimulerende thuisomgeving. Belemmerende factoren kunnen bijvoorbeeld het directe gevolg zijn van een handicap.

De context, zoals de thuissituatie en eventuele opvoedings- en opgroei-problematiek, zou in het ontwikkelingsperspectief als samenwerkingsinstrument veel

uitgebreider aandacht kunnen krijgen. Daarmee kan het ook een bruikbaar instrument worden voor professionals in de jeugdhulpverlening, waarmee het gesprek met scholen over een samenhangende aanpak beter gevoerd kan worden. De begeleiding vanuit de jeugdhulpverlening kan tegelijkertijd met het onderwijsleerproces geëvalueerd en zo nodig bijgesteld worden. De evaluatie vindt in dat geval plaats met ouders, het bevoegd gezag van de school én een jeugdhulpverlener. Voor een goede implementatie is het belangrijk dat een uitbreiding van het ontwikkelingsperspectief in gezamenlijk overleg tussen samenwerkingsverbanden, gemeenten en jeugdhulpverleningsinstanties plaatsvindt. Hiervoor kunnen de bestaande overleggen over Passend onderwijs en de transitie jeugdzorg benut worden. Daarnaast zal het gebruik en de verdere realisatie van het ontwikkelingsperspectief actief door deze partijen uitgedragen en gestimuleerd moeten worden.

MEER CONTACT TUSSEN LERAAR EN JEUGDHULPVERLENER

Om ervoor te zorgen dat professionals uit beide domeinen bij de begeleiding van individuele jongeren gemakkelijker kunnen overleggen, verwachtingen kenbaar kunnen maken en hun handelen op elkaar kunnen afstemmen, is een-op-eencontact tussen leraren en jeugdhulpverleners nodig. In de huidige situatie vindt dat contact echter vaak plaats op het niveau van handelingsplannen tussen interne begeleiders en hulpverleners, bijvoorbeeld tijdens casuïstiekbesprekingen. Daardoor wordt de begeleiding van jongeren nog te weinig afgestemd op wat de leraar met de leerling in de groep doet (Van Vijfeijken & Van den Wijngaart, 2012). Daarnaast bevordert dit beperkte contact niet de brede verspreiding van een gezamenlijke taal en de

bekendheid met elkaars professionele cultuur. Contacten zouden dan ook niet alleen via de interne begeleider, zorgcoördinator of andere spilfiguren binnen de school moeten verlopen, maar ook rechtstreeks tussen leraar en jeugdhulpverlener.

Een ander argument voor direct contact is dat op de werkvloer vaak pas blijkt welke samenhang zinvol en gewenst is. Wanneer professionals werken met specifieke, individuele gevallen, ontdekken zij pas echt wat binnen hun capaciteiten ligt en welke expertise anderen moeten inbrengen. De invulling van de samenwerking hangt daarnaast af van de scholen, omdat elke school een bepaalde eigenheid heeft en de jeugdhulpverlening daar idealiter op zou moeten aansluiten. De gewenste samenhang en samenwerking kan dan ook door de professionals zelf worden verkend en opgestart (Schillemans, 2008).

CONCLUSIE

Om de samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulpverlening te verbeteren, moeten we cultuurverschillen overbruggen en vooroordelen weg nemen. Daar is meer kennis en begrip over elkaars werkwijzen voor nodig, en bovenal een gedeelde visie op de hulp rondom jongeren. Volgens de Onderwijsraad zou deze visie moeten focussen op een ononderbroken schoolloopbaan. De kans op een ongestoorde schoolgang wordt groter als de expertise vanuit de jeugdhulpverlening meer in dienst komt te staan van het onderwijsproces. Naast dit 'schoolloopbaan-denken' zijn gezamenlijke deskundigheidsbevordering, het gebruik van een samenwerkingsinstrument en meer rechtstreeks contact tussen professionals goede manieren om de werelden van onderwijs en jeugdhulpverlening dichter bij elkaar te brengen.

LITERATUUR

- > Bosdriesz, M., Lieshout, M. van, & Radema, D. (2007). *Zorg en zorg delen: over de aansluiting van Bureau Jeugdzorg bij het primair onderwijs*. Apeldoorn: Garant.
- > Children's Workforce Development Council (CWDC) (2009). *The Common Assessment Framework for children and young people: A guide for practitioners*. Leeds: CWDC.
- > Deen, C., Vink, C., Berg-LeClercq, T., Daamen, W., & Smit, H. (2014). *Startdossier kansen en risico's in de verbinding onderwijs-jeugdbeleid: een internationale verkenning en Nederlandse reflectie*. Utrecht: Nji.
- > Denktank Transformatie Jeugdinstel (2014). *Beter met minder: bouwstenen voor de transformatie van het jeugdinstel*. Utrecht: Nji.
- > Johnston, N.S. (1990). School consultation: The training needs of teachers and school psychologists. *Psychology in the Schools*, 27(1), 51-56.
- > Ledoux, G. (2012). Ex ante evaluatie passend onderwijs. Den Haag: ECPO.
- > Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (2013). *Kerncijfers 2008-2012*. Den Haag: Ministerie van OCW.
- > Nederlands Jeugdinstituut (2008). *Het optimaliseren van snelle, passende en afgestemde hulp*. Utrecht: Nji Onderwijs en jeugdzorg/ LCOJ.

- > Onderwijsraad (2014). *Samen voor een ononderbroken schoolloopbaan*. Den Haag: Onderwijsraad.
- > Oreopoulos, P., & Salvanes, K.G. (2011). Priceless: The nonpecuniary benefits of schooling. *Journal of Economic Perspectives*, 25(1), 159-184.
- > Peeters-Weem, J.H.I.M., & Bouman, S. (2013). *Het schuurt tussen onderwijs, zorg en sociale zaken*. Leeuwarden: Frieslab.
- > Schillemans, T. (2008). Regelruimte: over de logica van verkokering en alternatieven voor ontkokering. In: *Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling (ed.), De ontkokering voorbij: slim organiseren voor meer regelruimte (pp. 107-154)*. Amsterdam: SWP.
- > Smeets, E. (2007). *Samenwerking tussen primair onderwijs, voortgezet onderwijs, regionale expertisecentra en jeugdzorg: onderzoek naar innovatie in vijf regio's*. Nijmegen: ITS.
- > Smeets, E., & Wester, M. (2009). *Knelpunten in de samenwerking tussen onderwijs- en jeugdzorginstellingen*. Nijmegen: ITS.
- > Stuurgroep pilot Zorgteam+ (2013). *Jeugdzorg op en vanuit school: peelregio 2012-2013, pilot vo-scholen*. Helmond: Gemeente Helmond, afdeling Onderzoek en Statistiek.
- > Vijfeijken, M. van, & Wijngaart, M. van den (2012). *Samenwerking in onderwijs en zorg: evaluatie van een samenwerkingsverband tussen een (jeugd) hulpverleningsinstelling en scholen voor speciaal onderwijs*. Tilburg: IVA beleidsonderzoek en advies.